

ALAGEYİK EFSANESİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Dr. Hülya ÇEVİRME*

Serçeme Köyü'nde dağ keçisi ve geyik avına çok meraklı bir genç yaşarmış. Dağ keçisi ve geyik avından başka bir şey düşünmeyen bu genç her zaman Serçeme Kayalıklarında geyik avına çıkarmış.

Serçeme'de de güzel bir kız yaşarmış. Avcının gönlü avından sonra bu kıza düşmüş. Serçeme Köylüleri durumu anlayınca delikanlıyı geyik avından vaz geçirip bu kızla evlenmesi için kandırırlar. Düşün gecesi genç, Serçeme kayalıklarında geyik seslerini duyunca gelini teli duvağı ile orada bırakır, silahını kapı geyiğin peşine düşer. Mevsim kış olduğu için kayalıklar su içindeymiş. Geyiğin peşinden giden genç, Serçeme kayalıklarındaki rapatalardan (dağın üzerinde bulunan oyuklar, bir rivayete göre de Köroğlu'nun atı Kırat'ın ayak izleridir.) birine düşer. Her taraf buzla kaplı olduğu için rapatadan çıkamaz, donarak ölürl¹.

Efsanelerde diğer halk anlatı türleri gibi bazı mesajlar içerirler. Erzurum iline bağlı Alageyik Efsanesi'ni Göstergibilimin bize sunduğu bazı imkânlardan yararlanarak verdiği mesajlar açısından incelemeğe çalışacağız.

Yazın alanında göstergibilimin amacı doğal dilden yola çıkarak, yazınsal söyleme ulaşmaktır. Yazınsal söylemlerdeki iletişim çoğunlukla metinde örtük bir dille verilir. Çünkü yazın ürünleri yalnız gerçek dünyayla değil, kurmaca dünyayla da ilgilenir. Bu nedenle yazınsal bir ürün kendi içinde kapsadığı iç anlamlar, kurduğu iç bağlantılar açısından özerk bir bütün, kapalı bir dizge, dile benzer bir göstergeler düzenidir. Bir anlatıyı çözümleyebilmek için her ögesinin görevini ve işlevini belirlemekle mümkündür. Dizge gösteren anlamda gösterilen olduğuna göre; gösterenden gösterilene varmak mümkündür².

Bir metindeki karşıtlık ya da özdeşlik bağlantısı gösteren ve gösterilen düzleminde kurulur. Metnin derin yapısı, anlamı, içeriği bu bağlantılarla ortaya çıkar³.

Örnek aldığımız A.J.Greimas yapısalcılığı, metnin derin düzeyinden önce onu yüzeysel düzey açısından tanımlamak gerektiğini öngörür. Fransız yapısalcı A.J.Greimas metnin yüzeysel yapısını, eyleyenler kavramını geliştirerek ortaya

* Atatürk Üniv. Ağrı Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Araştırma Görevlisi.

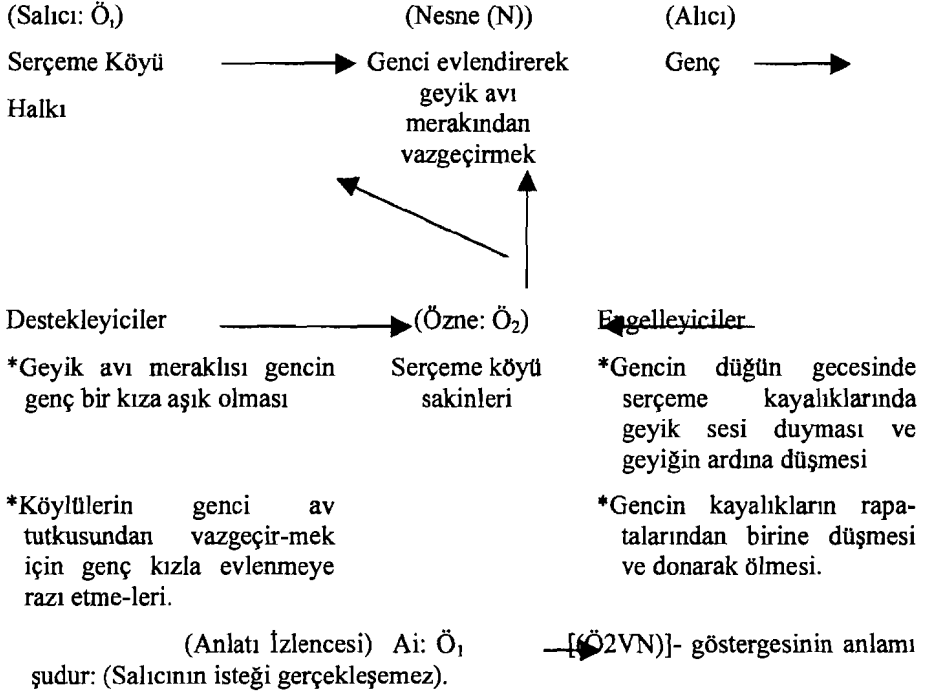
¹ Bilge Seyidoğlu, Erzurum Efsaneleri, Erzurum'da Belli Yerlere Bağlı Olarak Derlenmiş Efsaneler Üzerinde Bir İnceleme, Ank. Üniv. Basımevi, Ank., 1985, s. 137.

² Barthes Roland; Anlatıların Yapısal Çözümlemesine Giriş; Çev: Mehmet Rıfat, Sema Rıfat, Gerçek Yeni, İst., 1980, s. 7-10.

³ Tahsin Yücel; Yapısalcılık; Ada Yay., İst., 1982, s. 89.

koyar. Eyleyenler, metindeki kişiler ve nesnelerin gösterdiği tavır ve hareketi gösterir⁴.

Greimas'ın uygulamasını örnek olarak Alageyik Efsanesinin yüzeysel yapısını ortaya koyalım.

Alageyik Efsanesi kahramanların gösterdiği davranış ve tavır açısından ayrışım (V) gösteriyor. Yani Kahramanlar; köylüler ve genç amacına kavuşamıyor.

Alageyik Efsanesi'nin yukarda gösterdiğimiz eyleyenler modeli dışında, derin anlamı, açısından incelendiğimizde ancak tam bir çözüme ulaşıyor.

Metnin temel çatışması Serçeme Köylüleri ile genç arasındadır. Bu çatışmaya göre şu karşıtlıklar ve özdeşlikler alanları oluşturulabilir⁵.

⁴ Ayşegül Yüksel; Yapısalcılık ve Bir Uygulama, Melih Cevdet Anday Tiyatrosu, Yanko, İst., 1981, s. 38.

⁵ Bkz. Tahsin Yücel, Anlatı Yertemleri, Y.K.Yay., İst., 1993.

	Av merakından	Genci evlendirmek
Serçeme Köyü	Sakinlerigenci vazgeçirmek	Kayalıklara gitmesini engellemek
Genç	Av tutkusundan vazgeçememek	Düğün gecesi geyik sesini duyarak gitmek
Toplumun genel isteğine uymak	Yaşam	Herkes gibi yaşamak
Toplum isteğini reddetmek	Ölüm	Aykırı olmak ⁶

Efsanenin I.mesajı; yani metnin derin anlamı şudur: Alageyik Efsanesi gösterendir. Gösterilen ise, toplumun genel yaşama biçimine uymak, onun isteklerine kulak asmak gerekir, aksi halde, kişinin aykırı davranışları, kendisine zarar getirir, şeklinde ifade edebiliriz.

Efsanenin II.mesajı ise “geyik” motifi üzerine yoğunlaşmasındadır. Bilindiği gibi doğu ve batı dünyasının birçok efsane masal ve hikâyesinden geyik avlamanın uğursuzluğu üzerine ortak bir bilinçaltı oluşmuştur. Efsanedeki kahraman ayrıca bu ortak bilincin dışında hareket etmekle cezalandırılmıştır.

	Geyik avlamanın			
Toplum	Ortak bilinçaltı	Bilgi	uğursuzluğunu bilmek	Yaşam
Birey	Bireysel bilinçaltı	Bilgisizlik	Geyiğin ardına düşmek	Ölüm

⁶ ≡ simgesi: altalta gelen sözcükler karşıtlık (~), yanyana gelen sözcükler (≡) özdeşlik ilişkisini gösterirler.

Şimdi Serçeme Köylülerinin bilinçaltındaki olayı çözümleyelim. Geyik, masal, efsane ve halk hikâyelerinde kahramanı ardından sürükleyen gizemli bir avdır. Ancak avlandıktan sonra avcısını lanetler. Genel olarak geyik mahsumiyetin ifadesidir. Türk mitolojisinde geyik kutsal bir hayvandır ve tanrısal nitelikli dişi ruhu temsil eder. Şamanist Türklerde totem niteliğini taşır⁷.

Hittit Tanrısı Runda aynı zamanda bir av tanrısıdır. Kalıntılarda Runda'nın yanında bir geyik vardır. Avrupa Masallarında geyik avcılarının koruyucusu St.Hubert'ın can yoldaşdır. Bu nedenle avcılar geyik vurmak istemezler. Yine Hititlerde geyik uğur getiren, iyilik sağlayan bir hayvandır.

Anadolu ermişlerinden Abdal Musa zaman zaman geyik kılığında insanlara iyilikte bulunur. Fütüvvet kuruluşlarında, Bektaşî tekkelerinde geyiklerin vurulmasını yasaklar⁸.

Kutsal efsanevi geyik Battal Gazi'nin doğumunu müjdeler. Battalname'nin tümünde hayırlı haberlerin müjdecisidir⁹.

Görüldüğü gibi geyik hem doğu, hem de batı dünyasında olumlu algılanan bir motiftir. Bu olumlu motifin avlanması kahramanın sonu da getirir.

⁷ Bahaeddin Ögel, Türk Mitolojisi, I. Ank., 1971, s. 569-573.

⁸ İsmet Zeki Eyüboğlu; Tanrı Yaratan Toprak Anadolu. Dr. Yay., İst., 1990, s. 126, 130.

⁹ Hasan Köksal, Battalnamelerde Tip ve Motif Yapısı, Başbakanlık Basımevi, Ank., 1982, s. 39.